

POSTANOWIENIE

Dnia 7 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jarosław Matras (przewodniczący)

SSN Małgorzata Gierszon

SSN Barbara Skoczowska (sprawozdawca)

Protokolant Anna Korzeniecka-Plewka

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Barbary Nowińskiej,
w sprawie **K. R.**

podejrzanej z art. 207§ 1 k.k. i art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 7 maja 2019 r.,

kasacji, wniesionej przez obrońcę

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 13 listopada 2018 r., sygn. akt V Kz [...]

zmieniającego postanowienie Sądu Rejonowego w W.

z dnia 22 marca 2018 r., sygn. akt II K [...],

1. uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego w W. i sprawę przekazuje temu Sądowi do ponownego rozpoznania;

2. zasądza od Skarbu Państwa na rzecz adw. A. C. z Kancelarii Adwokackiej w K. kwotę 738 zł (siedemset trzydzieści osiem) w tym 23% VAT za obronę z urzędu przed Sądem Najwyższym oraz kwotę 874,24 zł tytułem zwrotu kosztów obowiązkowego stawiennictwa na rozprawie kasacyjnej.

UZASADNIENIE

K. R. została oskarżona o to, że:

„1. w okresie od stycznia 2011 r. do 21 lipca 2016 r. w M. przy ul. K. [...] znęcała się psychicznie i fizycznie nad synem P. jego żoną M. oraz wnukiem Ł. R. w ten sposób, że bez powodu wszczyniała awantury domowe podczas, których wyzwała ich słowami wulgarnymi, powszechnie uznanymi za obelżywe, szarpała M. R. za ubranie, ciągnęła za włosy, popychała i drapała, wyganiała ich z domu oraz groziła im pozbawieniem życia, ponadto w połowie kwietnia 2016 r. podczas awantury domowej w trakcie której wyzywała synową M. R. słowami powszechnie uznanymi za obelżywe, szarpiąc, uderzając i wykręcając ręce pokrzywdzonej spowodowała u niej obrażenia ciała w postaci skręcenia palca V dłoni lewej oraz rozstroju zdrowia w postaci ostrej reakcji na stres, które to obrażenia skutkowały naruszeniem czynności narządów ciała na okres nie przekraczający 7 dni, następnie w dniu 21 lipca 2016 r. podczas awantury domowej, w trakcie której wyzywała synową M. R. słowami powszechnie uznanymi za obelżywe, szarpiąc i uderzając pokrzywdzoną spowodowała u niej obrażenia ciała w postaci bolesnego i znacznego stłuczenia czyli krwiaka powierzchni bocznej ramienia lewego, ograniczenia bólowego ruchomość w stawie łokciowym lewym, które to obrażenia skutkowały naruszeniem czynności narządów ciała na okres nie przekraczający 7 dni, tj. o popełnienie czynu z art. 207 § 1 k.k. i art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

2. w dniu 18 listopada 2016 r. w M. przy ul. K. [...] z pomieszczenia gospodarczego dokonała zaboru w celu przywłaszczenia czterech felg aluminiowych R-15 o łącznej wartości 600 zł na szkodę P. R., tj. o popełnienie czynu z art. 278 § 1 k.k.”.

Na rozprawie w dniu 31 stycznia 2017 r., z uwagi na informacje uzyskane od oskarżonej, Sąd Rejonowy w W. dopuścił dowód z opinii biegłych lekarzy psychiatrów na okoliczność ustalenia stanu zdrowia psychicznego oskarżonej w chwili czynów oraz obecnie.

Biegłe K. D. - K. i A. R. w opinii sądowo-psychiatrycznej z dnia 3 sierpnia 2017 r. stwierdziły, że rozpoznały u K. R. zaburzenia osobowości i zachowania na tle organicznego uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego. Wykluczyły upośledzenie umysłowe. Ich zdaniem oskarżona w chwili popełnienia zarzuczanych

jej przestępstw miała zniesioną całkowicie zdolność rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem, zachodzą wobec niej warunki z art. 31 § 1 k.k. Nadto biegłe wskazały, że aktualnie ryzyko ponownego popełnienia czynu zabronionego przez oskarżoną jest wysokie w związku z chorobą i zasadne jest stosowanie wobec niej środka zabezpieczającego związanego z umieszczeniem na leczeniu w zamkniętym oddziale psychiatrycznym (k. 134-141).

W związku z treścią tej opinii, Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z dnia 10 października 2017 r., sygn. akt II K [...], na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k., umorzył postępowanie karne wobec K. R..

Zażalenie na to postanowienie wniósł prokurator Prokuratury Rejonowej w W., który podnosząc zarzut obrazy prawa materialnego, tj. art. 93g § 1 k.k., poprzez nie orzeczenie wobec K. R. środka zabezpieczającego w postaci pobytu w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, mimo zaistnienia ku temu przesłanek, wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd Rejonowy w W..

Sąd Okręgowy w K., postanowieniem z dnia 27 listopada 2017 r., sygn. akt V Kz [...], uchylił zaskarżone postanowienie i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w W..

Sąd I instancji, przy ponownym rozpoznaniu sprawy, dopuścił dowód z opinii biegłego psychologa H. I., która w opinii z dnia 8 lutego 2018 r. stwierdziła u K. R. objawy znacznego i trwałego defektu osobowości i podkreśliła, że wobec braku krytycyzmu w stosunku do własnych zaburzeń psychicznych nie należy oczekiwać, że badana podejmie zlecone leczenie psychiatryczne ambulatoryjnie i będzie się stosować do zaleceń leczniczych. Nieodzowne jest zatem zastosowanie leczenia w stacjonarnym zakładzie leczenia psychiatrycznego (k. 225-226).

Na rozprawie przed Sądem Rejonowym w W. biegli psychiatrzy oraz psycholog podtrzymały treść swoich opinii.

Postanowieniem z dnia 22 marca 2018 r., sygn. akt II K [...], Sąd Rejonowy w W. przyjmując, że K. R. popełniła zarzucane jej czyny opisane w punkcie 1 i 2 aktu oskarżenia, co do których z uwagi na zaburzenia psychiczne, nie mogła rozpoznać ich znaczenia i nie mogła pokierować swoim postępowaniem w rozumieniu art. 31 § 1 k.k., na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k., umorzył wobec

niej postępowanie karne. Jednocześnie, na podstawie art. 93a § 1 pkt 4 k.k. i art. 93c pkt 1 k.k. oraz art. 93g § 1 k.k. i art. 93d § 1 k.k. zastosował wobec K. R. środek zabezpieczający w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym.

Zażalenie na to postanowienie, w części dotyczącej orzeczenia środka zabezpieczającego, wniósł obrońca z urzędu K. R., który wydanemu orzeczeniu zarzucił „obrazę art. 93b § 1 k.k. przez zastosowanie wobec oskarżonej środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym mimo, że stopień społecznej szkodliwości czynu nie jest znaczny a nadto, iż dostatecznym środkiem byłoby zobowiązanie oskarżonej do leczenia ambulatoryjnego”. Podnosząc ten zarzut obrońca wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w części dotyczącej orzeczenia środka zabezpieczającego.

Sąd Okręgowy w K., po rozpoznaniu zażalenia obrońcy oskarżonej, postanowieniem z dnia 13 listopada 2018 r., sygn. akt V Kz [...], zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że uzupełnił podstawę prawną zastosowania wobec K. R. środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia jej w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym o przepis art. 93b § 1 k.k. (punkt 1), w pozostałej części utrzymał w mocy zaskarżone orzeczenie (punkt 2). Sąd orzekł również o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oskarżonej w postępowaniu odwoławczym (punkt 3).

Kasację od tego orzeczenia wniosła obrońca z urzędu K. R. i zaskarżając to postanowienie w części tj. w punkcie 1 i 2 zarzuciła:

„rażące naruszenie prawa, mogące mieć wpływ na treść zapadłego orzeczenia, a to obrazę następujących przepisów prawa:

- 1) art. 433 § 2 k.p.k., art. 458 k.p.k. i art. 94 § 1 k.p.k. oraz art. 98 § 1 k.p.k. polegające na tym, iż Sąd Okręgowy nie odniósł się w sposób należyty, do podnoszonych w zażaleniu okoliczności decydujących o stopniu społecznej szkodliwości czynu zarzucanego oskarżonej, a w szczególności, że na ocenę stopnia społecznej szkodliwości czynu, nie powinna wpływać słuszna, bądź nie, prognoza leczenia ambulatoryjnego oskarżonej wyrażona w opiniach biegłych, czy nawet przez sąd, oraz brak krytycyzmu oskarżonej do stwierdzonych u niej zaburzeń chorobowych;

- 2) art. 93b § 1 k.k. w zw. z art. 115 § 2 k.k. poprzez orzeczenie środka w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym w sytuacji, gdy zarzucany czyn nie był czynem o znacznej społecznej szkodliwości;
- 3) art. 93g § 1 k.k. poprzez orzeczenie środka mimo, że z akt sprawy nie wynika wysokie prawdopodobieństwo, że oskarżona ponownie popełni czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości - z uwagi na podjęte przez nią i realizowane dobrowolnie leczenie ambulatoryjne;
- 4) art. 93g § 1 k.k. poprzez orzeczenie środka mimo braku stwierdzenia u oskarżonej istnienia choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego przez lekarzy biegłych psychiatrów i psychologa;
- 5) art. 201 k.p.k. poprzez orzeczenie środka w oparciu o niepełną i niejasną, opinię sądowo - psychiatryczną oraz opinię psychologiczną i nie dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii biegłego z zakresu psychologii”.

Podnosząc powyższe zarzuty, obrońca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz utrzymanego nim w mocy postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 22 marca 2018 r. i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w W. do ponownego rozpoznania.

Prokurator Prokuratury Okręgowej w K. w pisemnej odpowiedzi na kasację wniósł o jej oddalenie.

Na rozprawie kasacyjnej prokurator Prokuratury Krajowej poparła wniesioną kasację i wniosła o uchylenie obu postanowień i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd I instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja wniesiona przez obrońcę K. R. jest zasadna.

Słusznie wskazuje skarżąca, że z art. 93g § 1 k.k. wynika, że Sąd może orzec o umieszczeniu w zakładzie psychiatrycznym sprawcy, co do którego umorzono postępowanie karne o czyn zabroniony popełniony w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1 k.k., tylko wtedy gdy ustali, że zapobiegnie to ponownemu popełnieniu przez niego czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo jego popełnienia w związku ze stwierdzoną u sprawcy chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym. Wskazuje więc to, że przesłanki materialnoprawne stosowania

izolacyjnego środka zabezpieczającego w postaci pobytu w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym są węższe niż przesłanki uprawniające do stwierdzenia u sprawcy stanu niepoczytalności, o którym mowa w art. 31 § 1 k.k. Stan niepoczytalności może bowiem wynikać nie tylko ze stwierdzonej u sprawcy choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego, ale również ze stwierdzonego u niego innego zakłócenia czynności psychicznych. Brak wskazania w przepisie art. 93g § 1 k.k. innego zakłócenia czynności psychicznych oznacza więc, że w przypadku gdy niepoczytalność sprawcy była wywołana takim zakłóceniem, nie jest możliwe zastosowanie wobec niego izolacyjnego środka zabezpieczającego, a jedynie środki zabezpieczające o charakterze wolnościowym. Należy zauważyć, że inne zakłócenie czynności psychicznych, o którym mowa w art. 31 § 1 k.k. ma nieraz charakter fizjologiczny albo jest skutkiem takich zaburzeń ośrodkowego układu nerwowego, które nie są zaburzeniami psychicznymi. Pod tym pojęciem rozumie się zatem nie tylko zaburzenia psychiczne sensu stricto, ale też między innymi silne emocje, skrajne zmęczenie organizmu, patologiczne upojenie alkoholowe, odurzenie, hipnozę, a także zakłócenia będące skutkiem chorób organicznych. W takich sytuacjach brak jest bowiem racjonalnych podstaw, aby wobec osób, których niepoczytalność wynikała z takich przyczyn, stosować najsurowszy środek zabezpieczający, tym bardziej że przyczyny te nie będą się poddawać leczeniu psychiatrycznemu (por. uzasadnienie projektu ustawy z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks karny ..., Druk nr 2393 Sejmu RP VII kadencji).

Analiza akt sprawy, a przede wszystkim opinii sądowo - psychiatrycznych oraz opinii psychologicznej, co podkreśla obrońca w kasacji, nie daje rzeczywiście jasnych i pełnych podstaw do przyjęcia, że u K. R. stwierdzono chorobę psychiczną lub upośledzenie umysłowe, które są podstawą do stosowania przez Sąd izolacyjnego środka zabezpieczającego. Sąd Rejonowy w W. w uzasadnieniu swojego postanowienia podkreślił nawet, że biegli lekarze psychiatrzy wykluczyli u oskarżonej upośledzenie umysłowe i nie stwierdzili u niej choroby psychicznej w sensie psychozy. Sąd ten nie wskazał jednak na żadną z przesłanek uzasadniających orzeczenie pobytu oskarżonej w zakładzie psychiatrycznym, przyjmując jedynie jako powód niepoczytalności określonej w art. 31 § 1 k.k. jej zaburzenia psychiczne, co nie znalazło jednak jakiegokolwiek konkretyzacji

w uzasadnieniu orzeczenia, a co mogłoby w sposób istotny wyjaśnić sprawę. Przypomnieć natomiast należy, zaburzenia psychiczne są terminem zbiorczym obejmującym wskazane w art. 31 § 1 k.k. zaburzenia w postaci: choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego oraz innych zakłóceń czynności psychicznych.

W opinii uzupełniającej wydanej 15 października 2018 r. zgodnie z postanowieniem Sądu Okręgowego w K., biegłe K. D. – K. i A. R., potwierdziły po raz kolejny u oskarżonej stan niepoczytalności, wykluczyły upośledzenie umysłowe oraz rozpoznały m.in. zaburzenia osobowości i zachowania na tle organicznego uszkodzenia OUN oraz zaburzenia nerwicowe i depresyjno - lękowe.

Przypomnieć należy, że w zażaleniu obrońca K. R. zakwestionował w zasadzie jedynie ocenę stopnia społecznej szkodliwości czynów przyjętą przez Sąd I instancji, a jako podstawę prawną wskazał art. 93b § 1 k.k. określający ogólne podstawy orzekania środków zabezpieczających, który to przepis nie był w ogóle podstawą tego rozstrzygnięcia. Sąd Okręgowy uzupełnił podstawę prawną zastosowania wobec oskarżonej środka zabezpieczającego o ten właśnie przepis, bez jakiegokolwiek uzasadnienia w tym zakresie oraz wykazał szereg błędów jakich dopuścił się Sąd I instancji. Przede wszystkim wskazał na całkowity brak oceny przez ten Sąd zebranych w sprawie dowodów podkreślając, że przez tą ocenę można właśnie wykazać sprawstwo określonej osoby, co jest warunkiem koniecznym dla możliwości stosowania środka zabezpieczającego, podobnie jak wykazanie stopnia społecznej szkodliwości czynu będącego przedmiotem rozpoznania. Wskazanie na te uchybienia i próba ich naprawienia pozwala przyjąć, że Sąd odwoławczy rozpoznając zażalenie, wyszedł poza zakres zaskarżenia wskazany w zarzucie przez obrońcę i starał się poddać kontroli odwoławczej zaskarżone postanowienie w pełnym zakresie. W takiej też sytuacji obowiązkiem Sądu odwoławczego było zbadanie prawidłowości ustalenia istnienia faktycznych przesłanek, zarówno tych ogólnych wskazanych w art. 93b § 1 k.k., jak i szczególnych z art. 93g § 1 k.k., zezwalających na orzeczenie wobec oskarżonej środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym. Analiza uzasadnienia postanowienia Sądu odwoławczego wskazuje, że Sąd ten z obowiązku tego nie wywiązał się należycie. Wprawdzie formalnie odniósł się

do zarzutu zażalenia, ale sposób w jaki to zrobił, nie realizuje nałożonego przez art. 433 § 2 k.p.k. obowiązku rozpoznania i rzetelnego rozważenia zarzutów odwoławczych. Niestety bowiem decyzja o zaakceptowaniu zastosowania przez Sąd I instancji detencji psychiatrycznej nie została poprzedzona skrupulatną, rzetelną i wszechstronną analizą stanu zdrowia psychicznego oskarżonej, co doprowadziło do sytuacji wyżej wskazanej. Zauważyć bowiem należy, że żadna z opinii znajdujących się w aktach sprawy nie pozwalał Sądowi odwoławczemu na ocenę ustaleń Sądu I instancji w zakresie zasadności zastosowania wobec oskarżonej izolacyjnego środka zabezpieczającego, co powoduje, że zarzut apelacyjny co do jego istoty, nie został rozpoznany.

Sąd Najwyższy stwierdzając więc, że zaistniałe w sprawie uchybienia miały rażący charakter oraz w istotny sposób wpłynęły na treść orzeczeń, uchylił zaskarżonego postanowienia Sądu Okręgowego w K., jednakże z uwagi na to, że uchybienia Sądu Rejonowego w W. są tak istotne i nie zostały konwalidowane przez Sąd odwoławczy, zdaniem Sądu Najwyższego zaszła konieczność uchylenia również postanowienia Sądu I instancji i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, który stosownie do treści art. 442 § 3 k.p.k. uwzględni powyższe wskazania.

Sąd I instancji ponownie rozpoznając sprawę winien przede wszystkim wykazać, że czyny zabronione, w związku z którymi ma zostać zastosowany środek zapobiegawczy zostały faktycznie popełnione. Zauważyć należy, że o ile Sąd odwoławczy starał się uzupełnić ustalenia faktyczne dotyczące czynu z art. 207 § 1 k.k. i art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k., chociaż całkowicie pominął, podobnie jak Sąd Rejonowy, ocenę wyjaśnień oskarżonej oraz zeznania świadków, to oba Sądy całkowicie pominęły w swoich rozważaniach ocenę czynu z art. 278 § 1 k.k. zarzucanego oskarżonej w punkcie 2 a/o. W sytuacji, gdyby zostało ustalone, że oskarżona jest sprawcą tych czynów, winno dojść do umorzenia postępowania na mocy art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k., gdyż wydane orzeczenie po ponownym rozpoznaniu sprawy, z uwagi na kierunek zaskarżenia, nie może być mniej korzystne niż obecne. Dopiero wówczas można dokonać oceny całościowej stopnia społecznej szkodliwości tych czynów, odrębnie dla każdego z nich, biorąc pod uwagę wszystkie kwantyfikatory wskazane w art. 115 § 2 k.k.

(por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2017 r., IV KK 376/16, LEX nr 2261016). Pamiętać również należy, że stopień społecznej szkodliwości ma, zgodnie z zasadą proporcjonalności wyrażoną w art. 93b § 3 k.k., wpływ na rodzaj orzekanego środka (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2015 r., IV KK 320/14, LEX nr 1622331). Kolejnym dopiero krokiem będzie ustalenie przez Sąd, czy istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że oskarżona popełni czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym, co stanowi przesłankę materialnoprawną stosowania izolacyjnego środka zabezpieczającego. Nie ulega wątpliwości, że nie tylko przy stwierdzeniu, że czyny zabronione popełnione zostały w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1 k.k., ale również przy ocenie tej ostatnio wskazanej przesłanki, pomocna będzie pełna i jednoznaczna opinia sądowo-psychiatryczna oraz psychologiczna. Jednakże nie można zawężyć oceny stopnia prawdopodobieństwa popełnienia przez oskarżoną ponownie czynu zabronionego wyłącznie do oceny dokonanej przez biegłych psychiatrów, gdyż poza stanem zdrowia, konieczne jest także dokonanie analizy tego prawdopodobieństwa z uwzględnieniem wszelkich czynników życiowych i społecznych oskarżonej, w tym m.in. dotychczasowej linii życia, obecnej sytuacji życiowej połączonej z prognozowaniem możliwości i warunków sprzyjających podjęciu dobrowolnego leczenia, czy też uprzedniej karalności.

Na zakończenie należy zauważyć, że wprowadzie środki zabezpieczające, stanowiące instytucję prawa karnego stosowaną wobec sprawców czynów zabronionych, służą głównie zabezpieczeniu społeczeństwa przed zagrożeniem porządku prawnego powodowanym przez sprawcę, to środek w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, co w istocie jest pozbawieniem wolności, jest orzekany bezterminowo, a przez to najbardziej ze wszystkich środków ogranicza prawa obywatelskie. Pamiętać więc należy, że nikt nie może być pozbawiony wolności w drodze środka zabezpieczającego bez uprzedniego ustalenia sprawstwa czynu o znamionach przestępstwa, cechującego się wysoką społeczną szkodliwością i obawą, że czynu zabronionego sprawca, w związku z istniejącą chorobą lub upośledzeniem umysłowym, może się dopuścić ponownie. Izolacyjny

środek zabezpieczający może być orzekany jedynie po przeprowadzeniu rzetelnego postępowania sądowego i tylko wówczas, gdy jest to rzeczywiście konieczne i proporcjonalne. Należy natomiast zauważyć, że zupełnie inna jest droga prawna służąca ochronie osoby chorej psychicznie przed potencjalnym tylko zagrożeniem, jakie z powodu zaburzeń psychicznych może ona stwarzać sobie samej lub swojemu otoczeniu. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (j.t. Dz. U 2018 r., poz. 1878) przewiduje stosowny tryb postępowania w takich sprawach, ale jest on poddany kontroli nie sądu karnego, lecz opiekuńczego.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł jak w części dyspozytywnej postanowienia.

a